

Omówienie nadesłanych książek

Ks. A. Żądło, *Eklezjologiczny wymiar kolekt adwentu w Mszałe rzymskim Pawła VI. Studium lingwistyczno-teologiczne*, Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, Kraków 2002, ss. 315.

Pracę o powyższym tytule przedstawił ks. A. Żądło jako rozprawę habilitacyjną. Przedmiotem zainteresowania autora jest w niej zbiór 29 kolekt okresu adwentu, zawartych w trzecim łacińskim wydaniu wzorcowym posoborowego *Mszału* Pawła VI (jego pierwsze wydanie ukazało się w 1970, drugie w 1975, trzecie — w 2000 r.). Różne formuły eucharystyczne (tzn. formuły modlitw) tego *Mszału* (np. mszalne modlitwy wielkiego postu i Wielkanocy, prefacje o misteriach Chrystusa), były w okresie posoborowym przedmiotem badań kilku autorów; brak jednak dotąd całościowego opracowania eucharystii mniejszej okresu adwentu. Okres ten zajmuje szczególne miejsce w roku liturgicznym, jako jego swoista inauguracja, i ma specyficzne znaczenie w chrześcijańskim przeżywaniu czasu. Do liturgii rzymskiej został wprowadzony w połowie VI w. jako okres czterotygodniowego przygotowania do obchodu pamiątki pierwszego przyjścia Syna Bożego na świat, świętowanej w Rzymie od ok. 336 r. W ciągu XII w., pod wpływem liturgii galijskiej, okres ten nabrał wyjątkowo pokutno-eschatologicznego. W swoim obecnym, odnowionym kształcie, adwent jest (od pierwszej niedzieli do 16 grudnia) przygotowaniem na drugie chwalebne przyjście Chrystusa i (od 17 do 24 grudnia) bezpośrednim przygotowaniem do uroczystości

⁴ Cyt. za: AB, *Spotkanie organistów*, „Gazeta Wyborcza w Opolu” 114 (2004), s. 3.

Jego narodzenia. W teologii liturgii podkreśla się obecnie, że z racji swego eschatologicznego charakteru adwent stanowi jakby paradygmat — wzorzec, model — całego obecnego czasu Kościoła, poddanego „napięciu” między już urzeczywistnionym zbawieniem (przez Paschalne Misterium Chrystusa) oraz oczekiwaniem i przygotowaniem pełni tegoż zbawienia w powszechnym zmartwychwstaniu i objawieniu się chwały Zbawiciela w paruzji. W ten odcinek linii czasu między zesłaniem Ducha Świętego i powtórny przyjsciem Chrystusa wpisany jest czas liturgii Kościoła i czas życia każdego chrześcijanina. Stąd adwent nadaje specyficzny dynamizm egzystencji człowieka ochrzczonego, którego Pan ciągle wzywa do czujności, nawrócenia, gotowości na sąd i na ucztę wiecznego życia. Tę „adwentową” orientację wytycza przecież codzienna celebracja Eucharystii w myśl Pawłowego napomnienia: „Ile-kroć (...) spożywacie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pana głosicie, aż przyjdzie” (1 Kor 11,26).

Rozprawa ks. Żądło obejmuje: wstęp uzasadniający podjęcie tematu, określenie jego źródłowej podstawy oraz zastosowaną metodę; jej trzon złożony z dwóch części: (1) *Analiza historyczno-krytyczna i lingwistyczna kolekt adwentu*; (2) *Teologiczne znaczenie kolekt adwentu*; podsumowanie i zakończenie; bibliografię; wykaz skrótów oraz — bardzo celowy w tej rozprawie — słowniczek terminów i zwrotów specjalistycznych.

W pierwszej części rozprawy czytelnik zostaje zaznajomiony ze źródłami, z jakich pochodzą aktualnie stosowane formuły kolekt adwentu. Okazuje się, że dla większości z nich źródłem jest tzw. „Zwój (*Rotulus*) z Rawenny” (11 kolekt) oraz *Sakramentarz galezjański „stary”* (14). Tylko 3 kolekty zostały zapożyczone z *Sakramentarza gregoriańskiego (Hadrianum)* i jedna z *Sakramentarza z Bergamo*. Autor szczegółowo przedstawia poprawki, jakim z racji teologicznych, gramatycznych, ortograficznych i stylistycznych zostały poddane formuły w tych źródłach zawarte, zanim znalazły się w obecnym *Mszale*. Zapoznaje czytelnika z właściwą dla rzymskiego stylu kolekty strukturą formuł, obejmującą inwokację, anamnezę, prośbę wraz z wyszczególnieniem jej przedmiotu oraz konkluzję.

Na szczególną uwagę zasługuje zastosowana w pracy metoda, którą autor określa mianem „stratygraficznej” – warstwowej. Polega ona na graficznym przedstawieniu różnych warstw, w których dostrzegalne są związki i zależności między poszczególnymi członami kolekt. Dzięki temu okazuje się, że człony te nie leżą na jednej płaszczyźnie, w tej samej warstwie znaczeniowej i funkcjonalnej, ale mają układ „stopniowany”. Dzięki tej metodzie autor uwydatnia nie tylko różne zjawiska syntaktyczno-semantyczne, ale i pragmatyczne, tzn. odsłania cele i treści, ku którym zmierzają tak a nie inaczej sformułowane prośby. Analiza przeprowadzona w pierwszej części pracy przygotowuje bowiem tworzywo, z którego zostanie skonstruowana druga — ściśle teologiczna — część rozprawy, poświęcona eklezjologii, a ujęta w trzech rozdziałach: (1) *Kościół i jego wewnętrzna natura*; (2) *Kościół i świat*; (3) *Kościół i eschatologia*.

Druga część pracy — *Teologiczne znaczenie kolekt adwentu*, aczkolwiek objętościowo mniejsza (s. 195–266) od pierwszej (s. 19–193), stanowi owoc przeprowadzonych analiz i jest samodzielnym, twórczym ujęciem odkrytych w kolektach eklezjologicznych treści. Słusznie autor rozpoczyna ją stwierdzeniem: „Tylko dokładna analiza tekstów jest w stanie wydobyć całe ukryte w nich bogactwo” (s. 195). Autor zadaje sobie pytanie o manifestowaną w adwentowych kolektach świadomość Kościoła odnośnie do swej tożsamości.

W świetle kolekt adwentu Kościół — to lud Boży, mający swoją długą historię. Obejmuje ona dzieje ludu Pierwszego Przymierza, poprzez które Bóg przygotowywał pełnię czasu, aby posłać na świat zapowiadanego Mesjasza. Kościół — to lud wierzących w Boga (*fideles*), a równocześnie lud wzywany do zgodności postępowania z wyznawaną wiarą (*populus fidelis*). Kościół jest żywym domem Boga, świątynią i nosicielem ożywiającego misterium wiary, a zarazem wspólnotą żyjącą w świecie i wezwaną do jego uświęcania. Z racji swego powołania Kościół pełni wobec świata misję eschatologiczno-profetyczną, głosząc mu nadzieję związaną z paruzją i perspektywą odnowienia wszechrzeczy. Eschatologia wydobyta przez autora z kolekt adwentu jest więc eschatologią już urzeczywistnioną (w Misterium Paschalnym Chrystusa) oraz ciągle się urzeczywistniającą w życiu wspólnoty Kościoła i poszczególnych chrześcijan. Teologia kolekt adwentu otwiera nas w ten sposób na istotną funkcję Kościoła, jako „powszechnego sakramentu zbawienia”

Omawiana rozprawa habilitacyjna, oparta na lingwistyczno-teologicznej analizie kolekt adwentu, jest w polskiej literaturze liturgicznej pracą nowatorską i w pewnym sensie wzorcową. Ukazuje bowiem walor precyzyjnej egzegezy formuł eucharystycznych, jako niezbędnego etapu wiodącego do odkrycia ich treści teologicznych. Praca stanowi doskonałą ilustrację zasady: *Ut legem credendi lex statuat supplicandi* (albo w wersji skróconej: *Lex orandi – lex credendi*). *Adagium* to mówi o wzajemnej zależności między liturgiczną modlitwą a wyznawaną w niej wiarą Kościoła. Chodzi tu o zależność między wiarą, jaką kierował się Kościół, który przed wiekami kolekty adwentu skonstruował, i modlitwą, jaką w tamtych wiekach zanosił do Boga; chodzi też o zależność między wiarą Kościoła, który odziedziczone formuły poprawia oraz tymi formułami „dzisiaj” się posługuje, a postawami religijnymi chrześcijan, którzy mają usłyszane modlitwy uznawać za swoje, kiedy uczestniczą w sprawowaniu Eucharystii w dniach adwentu danego roku liturgicznego. Autor słusznie poszerza *adagium* sformułowane przez Prospera z Akwitanii o *lex vivendi*. W modlitwie liturgicznej Kościoła bowiem celem nie jest tylko werbalne wyznawanie wiary, ale jej kształtowanie i weryfikacja poprzez życie zgodne z wyznawaną wiarą; albo lepiej: przez życie, które utożsamia się z egzystencjalnie pojmowaną wiarą (por. interesujący schemat przedstawiony na s. 275n).

Autor zdaje sobie sprawę z tego, że adwentowe kolekty zapisane w *Mszale* są tylko „partyturą”, programem modlitwy, będącej wyznaniem wiary i szkołą chrześcijańskiego życia. Bardzo słusznie podkreśla, że wymagają one odpowiedniego stylu

ich wypowiedziania przez kapłana przewodniczącego i odpowiedniej asymilacji ze strony wiernych, ta zaś jest nie do pomyślenia bez mistagogii: „Wypowiedziane bowiem podczas liturgii przez kapłana, przez wiernych zaś tylko «odstuchiwane», trafiają do nich częstokroć w sposób powierzchowny, nie pobudzając ich do głębszej refleksji. W związku z tym nie znajdują odpowiedniego rezonansu w codziennej postawie chrześcijan” (s. 271).

Trzeba wyrazić uznanie za umieszczenie w pracy *Słowniczka terminów i zwrotów specjalistycznych* (s. 295–300), który ułatwi lekturę czytelnikowi nie wtajemniczonymu w arkana analizy lingwistycznej.

Ks. S. Czerwik

KAPELLARI Egon, *Czas człowieka czasem z Bogiem. Ścieżkami roku liturgicznego*, tł. z niem. Jacek Jurczyński, Warszawa: Wydaw. Salezjańskie 2003 — 244 s.

Bp E. Kapellari (ur. 1936), biskup diecezji Graz–Seckau, podejmuje w przedstawianej pracy medytacje na temat roku liturgicznego, o którym napisał: „Na przestrzeni wieków Kościół stworzył rok liturgiczny (kościelny) jako prawdziwe arcydzieło wiary” (s. 5). Rozważania dotyczą kolejno: adwentu (*Czas dojrzewania*), Bożego Narodzenia (*Światłość z Betlejem*), wielkiego postu (*Radość i krzyż*), Wielkanocy (*Święto życia*), Zielonych Świąt (*Zesłanie Ducha Świętego*), Bożego Ciała (*Tajemnica wiary*), Maryi (*Nowy człowiek*), Wszystkich Świętych (*Dziela Boże*), Wszystkich Wiernych Zmarłych (*Gdzie oni są?*). Praca zawiera liczne ilustracje, zaczerpnięte z ikonografii chrześcijańskiej, dostosowane do poszczególnych rozważań.

Komentarze mszalne. Msze o Najświętszej Maryi Pannie, Andrzej Rojewski (opr.), Włocławek: Włocławskie Wydaw. Diecezjalne 2003 — 95, [1] s.

„Niniejszy zbiór komentarzy, opracowany na podstawie *Kalendarza diecezji polskich*, składa się z pięciu części. Pierwsza zawiera komentarze do tekstów mszy z uroczystości ku czci Matki Bożej. Druga — komentarze do obchodów maryjnych w randze świąt. Trzecia — komentarze do obchodów w randze wspomnień obowiązkowych. Czwarta — do obchodów w randze wspomnień dowolnych. Wreszcie piąta — komentarze do mszy o Matce Bożej, z których można korzystać w każdą sobotę okresu zwykłego, gdy nie wypada w nią ani uroczystość, ani święto, ani wspomnienie obowiązkowe” (z przedmowy A. Rojewskiego, s. 5).

Komentarze mszalne. Msze za zmarłych, Andrzej Rojewski (opr.), Włocławek: Włocławskie Wydaw. Diecezjalne 2003 — 52, [4] s.

„Proponowane w niniejszym zbiorze opracowanie 30 komentarzy na Msze za zmarłych jest pomyślane jako pomoc P.T. Duszpasterzom w niesieniu posługi nadziei oraz jako katecheza o śmierci i pogrzebie. Bogaty zbiór czytań na Msze za zmarłych ułatwił wybór tematów Mszy oraz zharmonizowanie z nimi wprowadze-

nia, wezwań modlitwy powszechnej oraz wprowadzenia do Modlitwy Pańskiej. Treściowe elementy każdego komentarza mają na celu niesienie pomocy w przyjęciu i przeżyciu tajemnicy przejścia człowieka z ziemi do domu, który przygotował nam Bóg” (z przedmowy A. Rojewskiego, s. 5).

NADOLSKI Bogusław TChr, *Wprowadzenie do liturgii* (Myśl Teologiczna 42), Kraków: Wydaw. WAM 2004 — 370 s.

Dziesięć lat temu ukazała się pierwsza pozycja serii wydawniczej *Myśl Teologiczna*, która pięć lat temu, w 1999 r., została wyróżniona Feniksem '99, nagrodą V Ogólnopolskich Targów Wydawców Katolickich i odtąd każda pozycja tej serii zdobiona jest podobizną statuetki Feniksa. W ciągu dziesięciu lat ukazały się czterdzieści dwa tomy prac naukowych autorów polskich i tłumaczonych, którzy zajęli się wprowadzeniem w poszczególne dziedziny wiedzy teologicznej lub analizowali najważniejsze problemy w tych naukach.

Rok 2004 otwieramy kolejną pozycją poświęconą liturgii i napisaną przez jednego z czołowych liturgistów polskich, jakim jest ks. Bogusław Nadolski, członek Towarzystwa Chrystusowego i profesor.

Dzieło na początku przypomina etymologię słowa „liturgia” i ewolucję jego znaczenia z uwzględnieniem najnowszych dokumentów nauczania Kościoła i badań naukowych, a następnie rozacza przed czytelnikiem panoramiczną wizję liturgii, omawiając ją jako chrześcijańskie misterium.

W dalszej kolejności omówiony został stosunek liturgii do innych form samorzeczywistnienia się Kościoła, problem wewnętrznego związku pomiędzy teologią i liturgią i ukazana została nauka o liturgii, czyli liturgika — jako główna dyscyplina teologiczna.

Szczegółowe wyliczanie zagadnień, jakie zostały poruszone w omawianej książce, nie wydaje się tu potrzebne, a ze względu na różnorodność poruszonej problematyki i jej bogaty zestaw w ramach wymienionych głównych działów, byłoby to także zadanie trudne do realizacji.

Ogólnie natomiast trzeba stwierdzić, że autor książki dzieli się z czytelnikami swoją rozległą i gruntowną wiedzą, a czyni to w sposób przejrzysty i łatwy do opanowania. Otrzymujemy zatem bardzo wygodne źródło wiedzy potrzebnej studiującym teologię, a szczególnie zagadnienia liturgiczne, przydatne dla każdego, kto sprawuje liturgię albo w niej uczestniczy, a także pomagające ogólnemu spojrzeniu na kulturę ludzką, w której liturgia odgrywała i nadal odgrywa znaczącą rolę.

Piętnasta pozycja serii, która w tytule ma określenie „wprowadzenie”, jest wprowadzeniem bardzo użytecznym i powinna być dobrze przyjęta przez szeroki krąg odbiorców.

Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego, Rzym 2002, Poznań: „Pallottinum” 2004 — 117, [3] s.

Przepisy zawarte w nowym *Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego* weszły w życie od Środy Popielcowej 2004 (25.02.2004). Tekst przekładu został przyjęty przez Konferencję Episkopatu Polski i potwierdzony przez Kongregację Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Dokument składa się z następujących rozdziałów: *Znaczenie i godność sprawowania Eucharystii; Struktura Mszy świętej oraz jej elementy i treści; Funkcje i posługi we Mszy świętej; Różne formy sprawowania Mszy świętej; Urządzenie i wystrój kościoła do sprawowania Eucharystii; Rzeczy potrzebne do sprawowania Mszy świętej; Wybór Mszy świętej i jej części; Msze i modlitwy okolicznościowe oraz Msze za zmarłych; Adaptacje zależne od kompetencji biskupów oraz Konferencji Episkopatów.*

Podręcznik Służby Bożej Archidiecezji Krakowskiej, Kraków: Wydaw. św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej 2003 — 524 s., nuty.

Podręcznik Służby Bożej Archidiecezji Krakowskiej został opracowany przez archidiecezjalną Komisję ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego. Zawiera on wybór modlitw na różne sytuacje, w jakich znajduje się człowiek, a także propozycje nabożeństw. *Podręcznik* składa się z trzech części: *Nabożeństwa* (wystawienie Najświętszego Sakramentu; nabożeństwa odprawiane co miesiąc; inne nabożeństwa; okres adwentu i Bożego narodzenia; okres wielkiego postu i wielkanocny; okres zwykły); *Modlitwy do Boga, do Maryi, aniołów i świętych* (modlitwy do Trójcy Świętej; modlitwy do Ojca, Syna i Ducha Świętego; modlitwy do miłosierdzia Bożego; modlitwy do Najświętszej Maryi Panny; modlitwy do aniołów; modlitwy do świętych); *Modlitwy w różnych intencjach Kościoła i świata* (dziękczynienie za dar sakramentów; modlitwy ochrzczonych w intencji Kościoła; modlitwy bierzmowanych w intencji świata; modlitwy o dojrzałe uczestnictwo w Eucharystii; modlitwy o ducha pokuty i nawrócenia; modlitwy o uświęcenie choroby i zdrowie chorych; modlitwy o powołania i za powołanych; modlitwy w intencji małżeństw i rodzin).

POŚPIECH Remigiusz, *Muzyka wielogłosowa w celebracji eucharystycznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku* (Z *Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku* 29), Opole: Red. Wydaw. Wyzd. Teol. Uniw. Opolskiego 2004 — 428 s.

Prezentowana praca (rozprawa habilitacyjna) składa się z dwóch części oraz z aneksów. Część pierwsza, *Tradycje muzyki liturgicznej na Śląsku*, zawiera następujące rozdziały: *Rozwój muzyki liturgicznej na Śląsku do Soboru Trydenckiego; Wielogłosowa muzyka liturgiczna w diecezji wrocławskiej w okresie od Soboru Trydenckiego do sekularyzacji*. Drugą część, *Twórcy i wykonawcy wielogłosowej muzyki liturgicznej na Śląsku w XVII i XVIII wieku*, tworzą rozdziały: *Liturgiczne posługi muzyczne; Kościelne kapele muzyczne w środowisku kapituł diecezjalnych; Pielęgnowanie tradycji zakonnych w śląskich kapelach klasztornych*. W aneksie autor za-

mieścił wykazy: kantorów kapituły katedralnej we Wrocławiu (1202–1810) oraz muzyków kościelnych działających na Śląsku w XVII i XVIII w.

Autor następująco charakteryzuje swe rozważania: „Szczególny punkt ciężkości położony został w naszych rozważaniach na liturgiczną funkcję niezwykle bogatego repertuaru, tworzonego zarówno na miejscu (twórczość kompozytorów lokalnych), jak i importowanego z innych ośrodków (kontekst środkowoeuropejski). Dlatego też istotne są dla nas nie tyle muzykologiczne analizy poszczególnych kompozycji, co ich znaczenie i sposoby wykorzystania w służbie liturgii. Ograniczymy się przy tym do dzieł wykonywanych podczas sprawowania Mszy św. w różnych kościołach ówczesnej diecezji wrocławskiej (w przypadku muzyki wielogłosowej były to najczęściej msze niedzielne i świąteczne), przede wszystkim zaś do wokalnoinstrumentalnych opracowań tekstów *ordinarium missae* — najbardziej typowych dla epoki baroku i wczesnego klasycyzmu” (s. 27).

REUYS Eva, VIEHOFF Hanne, *Jak zorganizować święto? 1000 pomysłów dla grup dziecięcych*, tł. [z niem.] Magdalena Jałowiec, Kielce: „Jedność” 2004 — 264 s.

Przedstawiana publikacja ma charakter poradnika na temat świętowania. Autorki zwracają w nim uwagę, obok praktycznych propozycji, na religijny sens świąt, informacje na temat historii zwyczajów związanych z danymi świętami. Zamieszczają także metodyczne wskazówki do swych propozycji. Praca zawiera jedenaste rozdziałów: *Przyjęcia urodzinowe; Karnawał i ostatki; Wielkanoc; Dzień matki; Zielone Świątki; Letni festyn; Dożynki; Święty Marcin; Święty Mikołaj; Advent i Boże Narodzenie; Święto Trzech Króli*.

SIELEPIN Adelajda CHR, *Między „źródłem” a „szczytem” Szkice z duchowości liturgicznej*, słowo wprowadzające bp Wacław Świerzawski, Kraków: Wydaw. Karmelitów Bosych 2004 — 199, [1] s.

Refleksje s. A. Sielepin dotyczą duchowości liturgicznej, która — jak stwierdza autorka — oparta jest na obiektywnej wierze Kościoła. Autorka przedstawia cechy duchowości liturgicznej, a także omawia takie zagadnienia, jak: liturgia i duchowość w dziejach; duchowość Słowa i chleba; obiektywny i subiektywny charakter duchowości; indywidualny i wspólnotowy aspekt duchowości; duchowość responsoryczna; epifanijna rola liturgii; maryjny aspekt duchowości liturgicznej; formacja liturgiczna. W konkluzji czytamy m.in.: „Duchowość liturgiczna stanowi tak ważny wątek życia Kościoła, że należałoby rozważyć każdą jego dziedzinę w kontekście liturgii, czyli w odniesieniu do żyjącego i działającego aktualnie Boga” (s. 192).

SKROK Dariusz Zbigniew, *Bierzmowanie w życiu chrześcijanina* (Promocyjna Seria Wydawnicza „MiGG” 47), przedm. Jerzy Józef Kopeć CP, Radom: [MiGG] 2003 — 254 s.

Autor publikacji jest adiunktem w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Prowadzi zajęcia z liturgiki w Wyższym Seminarium Duchow-

nym w Radomiu i Diecezjalnym Studium Organistowskim. Jednocześnie jest redaktorem „Kalendarza Liturgicznego Diecezji Radomskiej” oraz przewodniczącym Diecezjalnej Komisji ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego. W dotychczasowym dorobku naukowym posiada kilka artykułów naukowych i kilkanaście publikacji popularnonaukowych.

Problem badawczy podjęty w omawianej publikacji sprowadza autor do pytania o możliwości i zakres recepcji idei soborowej odnowy liturgicznej w odniesieniu do sakramentu bierzmowania. Uzyskanie rzetelnej odpowiedzi na tak postawione pytanie było możliwe jedynie w oparciu o przeprowadzone badania empiryczne na grupie młodzieży licealnej, która już przyjęła sakrament bierzmowania. Do przeprowadzenia badań wybrano młodzież klas pierwszych liceów ogólnokształcących, żyjącą w warunkach wielkomiejskiego środowiska przemysłowego w Radomiu. Badania ankietowe, z zastosowaniem kwestionariusza opracowanego przez Katedrę Teologii Liturgii na Wydziale Teologii KUL, zostały przeprowadzone w latach 1993–1995. Sam kwestionariusz został opracowany w celu ustalenia religijno-społecznych warunkowań badanej populacji młodzieży oraz uzyskania oceny przygotowania do bierzmowania, przeżycia samej uroczystości w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i wspólnotowym. Ponadto ankieta zawierała wiele pytań, których celem było stwierdzenie, na ile przygotowanie do bierzmowania pomogło młodym ludziom odnaleźć swoje miejsce w Kościele.

Pierwszy rozdział pracy dotyczy charakterystyki ankietowanej młodzieży i prezentuje opis przeprowadzonego badania. Zostały w nim szczegółowo omówione: zastosowana w pracy metoda oraz społeczna i religijna charakterystyka badanej grupy młodzieży.

W drugim rozdziale ukazano idealny, teologiczny wzorzec sakramentu bierzmowania w jego aspektach: przynależności do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, chrystologicznym, pneumatologicznym i eklezjalnym.

Kwestią organizacji przygotowania do sakramentu bierzmowania zajęto się w trzecim rozdziale. Przygotowanie to obejmuje trzy etapy: dalszy, bliższy i bezpośredni. Została tu także przedstawiona świadomość kandydatów dotycząca zadań bierzmowanego w relacji do Kościoła i świata.

Problematyka czwartego rozdziału koncentruje się na wskazaniach pastoralnych aktualnej praktyki bierzmowania. Kwestiami szczegółowymi były wymagania stawiane kandydatom i ich świadkom, wybór imienia, wskazania związane z osobą szafarza oraz czasem i miejscem sprawowania tego sakramentu.

Analiza przebiegu liturgii sakramentu bierzmowania została przeprowadzona w piątym rozdziale. Omówiono zagadnienie celebracji tego sakramentu podczas mszy św. oraz poza nią, jak również problem uczestnictwa kandydatów i całej wspólnoty parafialnej w obrzędzie liturgicznym.

Ostatni, szósty rozdział został poświęcony syntezie zagadnienia w jego wymiarze teologicznym i pastoralnym przy uwzględnieniu postulatów wynikających z prze-

prowadzonych badań ankietowych. Szczegółowe kwestie zostały ujęte następująco: realizacja przez bierzmowanego zadania bycia znakiem obecności Jezusa Chrystusa w świecie, pełny i świadomy udział bierzmowanych w liturgii, apostołskie zadania bierzmowanych względem świata oraz świadomość odpowiedzialności bierzmowanych za budowanie wspólnoty kościelnej.

Przeprowadzone badania i analizy w omawianej pracy pozwoliły autorowi na wyciągnięcie wielu wniosków. Niektóre z nich zostały przedstawione poniżej.

W odniesieniu do przygotowania dalszego do bierzmowania stwierdzono, że w diecezji radomskiej obowiązuje model oparty na zaleceniach *Instrukcji duszpasterskiej* dotyczącej sakramentu bierzmowania i *Programu katechizacji* w zakresie szkoły podstawowej. Analiza tematów proponowanych w programach katechetycznych prowadzi do krytycznego wniosku, iż zbyt mało uwagi poświęca się sakramentowi bierzmowania w wymiarze jego skutków dotyczących jednostki i wspólnoty Kościoła. Zdaniem młodzieży, przygotowanie katechetyczne było nastawione głównie na przyswojenie wiedzy religijnej, mimo to katecheza była ciekawa i wystarczająco przygotowała ich do bierzmowania.

Badania wykazały, że młodzież pragnie traktować etap bliższego przygotowania jako czas, w którym należałoby budować dojrzały charakter chrześcijański. Wynika stąd postulat takiego ukształtowania bliższego przygotowania do bierzmowania, aby prowadziło ono do dojrzałego życia chrześcijańskiego, realizowanego w ramach wspólnoty parafialnej.

Najczęstszą formą przygotowania bezpośredniego do bierzmowania było spotkanie kandydatów, przybierające postać czuwania modlitewnego przed bierzmowaniem. Następnie proponowano triduum połączone z celebracją sakramentu pokuty i pojednania oraz dni skupienia dla samych kandydatów.

Forma zakończenia całego przygotowania do bierzmowania egzaminem końcowym została sceptycznie przyjęta przez młodzież, która preferowała raczej rozmowę z katechetą i proboszczem, samodzielną pracę pisemną o tematyce religijnej lub rodzaj osobistego świadectwa, dotyczącego postrzegania znaczenia bierzmowania w życiu danej osoby.

W omawianej publikacji autor wskazuje na nowe perspektywy badań dla liturgii pastoralnej, przedstawiając wpływ celebracji liturgicznych na kształtowanie się wiary eklezjalnej młodego pokolenia. Dla duszpasterstwa istotne znaczenie o charakterze diagnostyczno-prognostycznym mają uzyskane wyniki badań, które ukazują przyjmowanie sakramentu bierzmowania w relacji do życia chrześcijańskiego.

Ks. Rudolf Pierskała